

تربیت و سازندگی دختران

دکتر علی قائمی

مواضع در تربیت دختران ۲ - اقیاناع عاطفی

مقدمه:

از شدیدترین نیازمندیهای انسان نیازمندی عاطفی است، امری که از آغاز خیات تا پایان عمر با ما همراه است. کیست که نخواهد مورد محبت و مهر دیگران باشد؟ و کیست که جذبه‌های عاطفی، پذیرش‌ها و طردها دلش را نلرزاند و تحت تأثیر قرارش ندهد.

فرزندان ما در هر مرحله از سن و رشد که باشند، خواستار آنند که مورد علاقه و تکریم باشند، برخورد والدین و اطرافیان با آنان بر اساس گرمی و مهر باشد. می‌خواهند به محبت شما مطمئن باشند و نوازش و عدم جدایی از شما را طالبند.^۱

این امر ضروری رشد آنهاست و اهمیت آن از جهانی کمتر از اهمیت غذایی نیست که به او می‌دهید. این امر در تربیت آنها هم مؤثر است و هم عاملی است برای مصون ماندن روح آنها از تصرف گرسنگان شهوت و سوسه‌های شرم‌انگیز که در سر راه آنهاست و چه خوبست والدین و مربیان به این نکته عنایت کنند.

محبت و نوازش

عواطف را دامنه‌ای وسیع و دارای عناوین مثبت و منفی، و برخوردار از آثاری سازنده یا ویران کننده است. آنچه در این بحث مورد نظر داریم، مسأله محبت و اعمال آن در تربیت دختران است. می‌دانیم اسلام زن را موجودی می‌طلبد آکنده از لطف و مهر و صفای ملکوتی، و دارای روحی سرشار از سرمایه‌های سازنده عاطفی و انسانی. و این مقصد حاصل نمی‌شود جز در سایه اعطا و پرورش این صفات در آنان. در این زمینه فراموش نکنیم که عواطف

فواید و آثار محبت

محبت به کودک زمینه ساز رشد اوست، تا حدی که می‌توان گفت کودک کان بهره‌مند از محبت والدین زودتر به سخن می‌آیند و زودتر به راه می‌افتند، زمینه برای تکامل عقلانی و فکری آنها فراهم می‌گردد، افرادی معقولتر و آرامتر می‌شوند، در رفتارها از تعادل بیشتری برخوردارند، چهره‌شان بشاشتر و بیان‌شان سلیس‌تر و روان‌تر از دیگران است.^۱

هم چنین حالات عاطفی، از زنجها و شادبها، عشق و کینه، هر لحظه در طرز تفکر افراد مؤثر است... تا حدی که ممکن است فرد تحت تأثیر امیال و شهوات خود خوشبخت یا بدبخت، مضطرب یا آرام،

انسانی در محیط خانوادگی رشد می‌کند و روح کودک را حرارت محیط فطری و طبیعی نرم و ملایم می‌سازد.^۲ خانواده محبت مورد نیاز کودک را به راحتی در اختیارش می‌گذارد، امری که در خارج خانواده میسر نیست. و مخصوصاً باید متذکر شویم که پدر با دخترش در این رابطه باید روشی داشته باشد که به او ثابت کند استعدادها و فردیتش مورد ستایش پدر است و پدر او را دوست می‌دارد.^۳ آنها که در کار تربیتند، خوب درمی‌یابند که دختران تا چه حد در پی جلب محبت اعضای خانواده و مخصوصاً پدرند و عطش و طلب‌شان در این مورد تا چه حد و اندازه‌ای است.

بشاش یا افسرده باشد؛ ارزش محبتی را که دربارهٔ دختران اعمال می‌شود به هنگامی می‌توان دریافت که آن را از فرزندان دریغ دارند. در آن صورت خواهیم یافت که ریشه بسیاری از مفاسد و آلودگی‌ها همان کمبود محبت است.

تحقیقات دکتر «جان بالبی»، تنها در زمینه محرومیت از مهر مادر حاکی از آن است که این امر زمینه‌ساز بسیاری از اختلالات و عوارض شخصیتی، ارتکاب جرم، دزدیهای مکرر، خشونت‌ها، خودپرستی‌ها، رفتارهای غیرمتعارف جنسی، فقدان احساسات واقعی، تقلب و فریبکاری، عدم تمرکز حواس در کلاس درس، فقدان ظرفیت و استعداد سازنده و برقراری مناسبات عاطفی با اشخاص... است.^۶

توصیه‌ها به مهرورزی

اسلام دین محبت است، آئین انس است، مذهبی است که به جنبه‌های مهر و صفا و لطف بیشتر دل بسته است تا جنبه‌های خشونت و خدای اسلام رحمان است، رحیم است و ارحم الراحمین است. سعی دارد که والدین و مربیان را به اعمال محبت درباره کودک‌کان وادارد و بجا توصیه می‌کند: کودک‌کان را دوست بدارید، برآنان رحمت آورید، اگر به آنان وعده‌ای دادید وفا کنید... (احبوا الصبیان، و ارحمهم، و اذا وعدتموهم شیئاً ففوالهم...)^۷

و اصرار اسلام توجه بیشتر به دختران

* آنها که در کار تربیتند، خوب درمی‌یابند که دختران تا چه حد در پی جلب محبت اعضای خانواده و مخصوصاً پدرند.

است و بفرموده امام رضا (ع) خداوند تبارک و تعالی به طایفه اناث رقیق تر است تا به طایفه ذکور (ان الله تبارک و تعالی علی الاناث ارق منه علی الذکور).^۸ و اصرار رسول خدا بر شادمان کردن دل دختر است و فرمود: آنکس که دختری را شادمان کند، چنان است که گویی برده‌ای از نسل اسماعیل پیامبر را آزاد کرده است (من فرح ابنته فکانما اعتق رقیة من ولد اسماعیل).^۹

اسلام به بهانه‌های مختلف می‌کوشد دختران را مورد حمایت قرار داده و از خشم و غضب والدین و مربیان برکنار دارد. به این روایت که نمونه آن اندک نیست توجه فرمایید. امام صادق (ع) فرمود: به هنگامی که اسم دختری را فاطمه گرفته‌ای دیگر به او دشنام مده، مورد نفرت و لعنتش قرار نده، او را کتک نزن (اما اذا سمیتها فاطمه، فلا تسمها، ولا تلعنها ولا تضربها).^{۱۰} و نمونه این سخن از امام حسین است که فرمود دوست ندارم دختری سگینه نام باشد و سیلی بخورد...^{۱۱}

شیوه‌های اعمال محبت

اما والدین و مربیان چگونه به دختران محبت کنند و حد و مرز آن چه باشد؟ در پاسخ باید گفت شیوه‌های آن بسیار و از آن جمله است:

— مواجهه با دختر با چهره بشاش و گشاده که عاملی برای اعلان محبت است.^{۱۱}

— بوسیدن و نوازش بدنی که اعمال آن مایه سکون اوست و به تناسب سن و رشد از سوی پدر، مادر، افراد بیگانه و نامحرم فرق

دارد.

— گوش دادن با شکیبایی و عطفوت به حرفهای او که خود سبب پذیرش حرف والدین در سنین بعدی است.^{۱۲}

— یافتن نقطه‌ای مثبت در زندگی او و مورد تحسین قرار دادنش تا مسرور شود و احساس غرور کند.^{۱۳}

— تهیه اسباب بازی و بازی با کودک که «من کان له صبی فقد صبا».^{۱۴}

— خواندن اوبه نامی که او خوش دارد و اعلام اینکه تو مورد علاقه ما هستی.

— تهیه وسایل مورد نیاز و مورد علاقه او از کیف و لباس و کفش و...^{۱۵}

— خرید هدیه برای کودک که در اسلام به این قضیه توجهی فوق العاده شده است. رسول خدا فرمود: «کسی که وارد بازار شود و تحفه و هدیه‌ای برای اهل خانه تهیه کند همانند حامل صدقه به سوی قومی شدیداً نیازمند است و در توزیع هدیه نخست باید به دختران بپردازد (پیش از پسران)...» (من دخل السوق فاشتری تحفه فحملها الی عیاله کان کحامل صدقة الی قوم محابو، فلیبده بالاناث قبل الذکور).^{۱۵}

سنین و موارد خاص

نیاز به محبت از آغاز حیات است تا زمان مرگ. ولی مواردی است که این نیاز ملموس به نظر می‌رسد و والدین و مربیان باید به آن توجه کنند و بویژه درباره دختران:

— در سه سال اول زندگی که دوران پرستاری است و طفل خود را همانند عضوی از بیکر به حساب می‌آورد و شدیداً به او وابسته است.

— بهنگام ولادت فرزندی دیگر در محیط خانواده که کودک خود را عادت زده می‌بندارد و گمان دارد مادر از او گسسته و به کودک نوزاد پیوسته است و شعله حسادت او زیانه می‌کشد، محبت بیشتر و عیان‌تر مادر احساس او را تعدیل می‌کند.

* اسلام زن را موجودی می‌طلبد آکنده از لطف و مهر و صفای ملکوتی، و دارای روحی سرشار از سرمایه‌های سازنده عاطفی و انسانی.

— به هنگام بیماری و احساس درد که او را نیاز به همدلی و همراهی است تا درد او را بفهمد و نوازش‌ها در چنان حالتی دردش را تسکین می‌دهد.

— زمانی که او با شکستی مواجه شده و از درون می‌سوزد و می‌گرید، نیاز به دلداری و آرامش بخشی دارد که مخصوصاً به هنگام از دست دادن فردی عزیز و محبوب چون پدر یا مادر.

— در سنین نوجوانی و دوران پس از بلوغ که میل به خودنمایی و جلب نظر در اوقوی است و می‌خواهد محبوب دلها باشد. معمولاً والدین و مربیان را تصور چنان است که او بزرگ شده و دیگر نیازی به محبت ندارد، در حالی که بررسی‌های علمی نشان می‌دهند نیاز او به محبت در این دوران حتی شدیدتر از نیاز کودکان خردسال به محبت است.^{۱۶}

نقش و وظیفه مادران در این جا سنگین‌تر از پدران است. مادر را انسی بیشتر با دختر و محرم راز اوست. نوازش‌های او کارساز است، بویژه نوازش‌های بدنی او که به بهانه‌های مختلف، حتی به بهانه شستشو و استحمام او صورت می‌گیرد. البته او از همان آغاز باید امر محبت را به گونه‌ای لطیف‌تر درباره دختران اعمال کند، بگفته پستالوزی، پستان مادر در نخستین طغیان لذت طلبی جسمی، او را تسکین می‌دهد و محبت ایجاد می‌کند و او به تبع آن به درخواست‌های مادرش خو می‌گیرد.^{۱۷} پس مادرشیر دادن خود را از دختر دریغ ندارد.

عوارض کمبود محبت

برای اینکه از اهمیت افتناع عاطفی سر درآوریم، بی‌مناسبت نخواهد بود که در عوارض کمبود و نارسائی آن را مورد عنایت قرار دهیم و قبلاً متذکر شویم غرض از کمبود عاطفی، همه آن چیزهایی است که به احساسات و محبت و عشق و یا کافی نبودن محبت مربوط می‌شود. تحقیقات

در این مورد بسیار وسیع و پرمیانه است. برای شرح و بررسی تفصیلی آن دقتی جداگانه می‌خواهد، تنها متذکر می‌شویم که طبق بررسی‌های «لورانس پرنو»، «کمبودهای عاطفی چند هفته‌ای زمینه‌ساز ناراحتی‌های گوارش، سرماخوردگی مداوم، خودداری و تأخیر در به راه افتادن، از دست دادن اشتیاق به غذا، خیس کردن خود و بستر، گاهی حرص شدن در خوردن و خوراک و آن را جانشین محبت کردن و... است»^{۱۸}

و بنا به گفته «مان» از نظر علمی ثابت شده است که اگر والدین سختگیر و کم‌مهر باشند، کودک اغلب درونگرا می‌شود و از

* اسلام دین محبت است، آئین انس است، مذهبی است که به جنبه‌های مهر و صفا و لطف بیشتر دل‌بسته است تا جنبه‌های خشونت و خدای اسلام رحمان است، رحیم است و ارحم الراحمین است.

جهان واقعی به جهان خیالی‌بافی پناه می‌برد و در آنجا آنچه را که در زندگی عادی نیافته است جستجو می‌کند.^{۱۹} و حتی عدم نوازش بدنی کودکان زمینه‌ساز آلرژی‌های پوستی است و زمینه را برای رفتارهای عصبی فراهم می‌کند.^{۲۰}

تحقیقات دیگر نشان داده‌اند که کمبود محبت زمینه‌ساز بیماری‌های روان‌تنی، پیدایش حالت رجعت یا بازگشت به کودکی، احساس کهنتری، بروز حالت نه‌اجم و پرخاش، خشونت‌ها، بی‌مهری و بی‌تفاوتی نسبت به دیگران، تن دادن به انزوا و خیالی‌بافی، غم خواری، پریشان‌حالی و بیقراری، رشد کینه‌جویی و انتقام و از همه

بدتر رشد میل به خودنمایی، دل‌کمی، عرضه خود، بدن‌نمایی، تن دادن به مفاسد، بزهکاری و حتی جنایت است و در چنان صورت است که جامعه از ارزش‌های انسانی تهی خواهد شد (به کتب روان‌شناسی تربیتی، بالینی، رفتار نابهنجار و... مراجعه شود).

خطر افراط در آن

در عین حال این نکته را هم ناگفته نگذاریم، با همه اصراری که در افتناع عاطفی داریم از زیاده‌روی و افراط در نوازش والدین و مربیان را پرهیز می‌دهیم، زیرا آن نیسز روان کودک را نامتعادل می‌سازد و در سنین بعد عامل بدبختی او می‌شود، بویژه که او می‌خواهد در آینده‌ای نزدیک، همسر و مادر شود.

اطفالی که بیش از اندازه مهر و محبت می‌بینند، دیکتاتور و از خود راضی بار می‌آیند، روحی ضعیف و روانی زودریج دارند و در برابر کوچک‌ترین نامالایمات آزردده خاطر و ناراحت می‌شوند و در نبردهای زندگی زود شکست می‌خورند.^{۲۱} محبت‌های بی‌جا و اغماض‌های بیموقع پدران و مادران، برخی از اطفال را بقدری بی‌حیا، لوس و از خود راضی بار می‌آورد که مایه کمال تأثر و شرمندگی است.^{۲۲}

با همه نیازی که به توجه و محبت پدر نسبت به دختر داریم، این نکته را هم به صورت هشدار عرضه می‌داریم که: اگر پدر بیش از آنچه به همسرش محبت می‌ورزد به دختر محبت کند و او را ناز پرورده بار آورد، دختر را به رقابت با مادر برخواید انگلیخت و یا او را در برابر مادرش شرمگین خواهد نمود.^{۲۳} و در چنان صورت زمام اختیار رشد و تربیت او از دست والدین و مربیان خارج می‌شود.

محبت‌ها باید در حد تعادلی باشد، نه چندان کم، که او به دعوت تملق آمیز گرسنه شهوتی تن در دهد و با شنیدن چند سخن

محبت آمیز، خود را بیازد و تسلیم سازد و نه چندان زیاد که محبت را پلی برای دستیابی به اهداف و مقاصد ناپسند قرار دهد. اسلام بدترین والدین آنهایی را می داند که محبت را به افراط کشانند (شرالاباء من دعا البر الی الافراط. امام باقر(ع))^{۲۴}

انضباط در عین عاطفه

اعمال عواطف بدان خاطر است که زندگی مادی و حیات روانی او تحت نظم و ضابطه ای درآید و او را به سعادت و خوشبختی برساند. درحالی که به گفته عالمی، کودک لوس ناتوان تر از آن است که بتواند در زندگی به خوشبختی برسد. او پیوسته در یک جهان خیالی و نامتعادل به سر می برد، و تا دم مرگ می پندارد یک لبخند کوچک، یک اخم، یک ابراز رحم و محبت، باید دیگری را تحریک کند.^{۲۵}

تحقیقات علمی ثابت کرده اند، آنها که مورد محبت بسیار بوده و ناز پرورده شده اند، آنها که در دوران رشد، لوس و دزدانه بار آمده اند، آنها که مورد سختگیری زیاد قرار گرفته و دائماً خشونت دیده و تودهنی خورده اند، آنها که در زندگی خانوادگی دائماً مأمور به سکوت بوده اند، بعدها وضع و حالی عادی نداشته اند و اغلب دچار احساس کمتری و نابسامانی در رفتار بوده اند. دختران در عین امیدواری به عنایت و لطف والدین، باید به گونه ای بار آیند که رعایت اعتدال و توازن برای آنها اصل

* اصرار اسلام توجه بیشتر به دختران است و بفرموده امام رضا(ع) خداوند تبارک و تعالی به طایفه اناث رقیق تر است تا به طایفه ذکور (ان الله تبارک و تعالی علی الاناث ارق منه علی الذکور)

* عدم نوازش بدنی کودکان
زمینه ساز آلرژیکهای پوستی است و زمینه را برای رفتارهای عصبی فراهم می کند.

باشد. افتاع عاطفی مانع آن نیست که او از عمل نارواییش بیم داشته باشد و یا ترس از مجازات در حین نخلف، ترس از سقوط و انحطاط فدای محبت و جرأت گردد. در آن صورت خطر برای او حتمی است و سقوطش قطعی خواهد بود.^{۲۶}

در محیط زندگی او عدل و قانون، مهر و فخر، محبت و حسابرسی باید توأم باشد. روح او را آرام می داریم، بدین معنی که خوف بی حساب از زورگوییهای والدین و مربیان در او نباشد. تربیت، چشم واقع بین می خواهد و عقل و هوشیاری و محبتهای نیندیشیده صفای زندگی شان را از بین می برد و آینده شان را تیره می سازد.

پرهیزها در محبت

در امر محبت به کودکان و افتاع عاطفی آنها نکاتی است که والدین و مربیان باید از آن دوری و پرهیز داشته باشند. برخی از آن نکات از این قرار است:

— از توهین و تمسخر دختران به هر علت و گونه ای که باشد باید بجزد بود که این امر برای او گران تمام می شود.

— از سخنان و ادای کلمات زشت باید بجزد بود که زمینه ساز تیرگی دل است (اتاک و مستهجن الکلام فانه یوعز القلب)^{۲۷}

— از تنبیه بدنی او تا حدود امکان طفره رویم که او دختر است و مادر خواهد شد. و غرور و احساس مادر نباید جریحه دار گردد. — بر او غضب نکنیم که آن امر، خدای را به غضب می آورد (ان الله عزوجل لیس بغضب بشئ کغضبه للنساء و الصبیان

علی(ع))^{۲۸}

— هرگز نقص بدن و یا زشتی و نارسائی او را بر رخس نکشیم و عواطف او را نیازاریم. — نگذاریم ترس از خشونت والدین، ترس از گناه ناکرده، ترس از ازدواج و تشکیل خانواده، ترس از شرایط زنانگی در او رشد یابد.

— تویخ ها و سرزنش های مکرر برای او زیانبخش است و گاهی سبب پروئی و برده دری اوست.

— با وجود علاقه ای که به محبت کردن او دارید از وابسته کردن او بپرهیزید که خطر آفرین است. درست نیست که دختر با همه علاقه ای که به مادر دارد، مختصراً در سنین نوجوانی و جوانی به شما متکی باشد. این حالت عدم میفقت در زندگی زناشویی را به همراه دارد.

منابع بحث:

- ۱- دنیای شیرین به نازی ص ۵۲۰.
- ۲- کودک فلسفی ج ۲ ص ۴۸.
- ۳- پرورش فرزند در عصر دشوار ما ص ۳۰۳.
- ۴- روان شناسی رشد شعاری نرذفصل ۸.
- ۵- انسان موجود ناشناخته ص ۱۲۱.
- ۶- روان شناسی اثر محرومیت جان بالی فصل سوم.
- ۷- من لایحضره الفقیه ج ۳ ص ۳۱۱.
- ۸- وسائل الشیعه ج ۱۵ ص ۱۰۴.
- ۹- مکارم الاخلاق ص ۱۱۴.
- ۱۰- وسائل الشیعه ج ۱۵ ص ۲۰۰.
- ۱۱- جوان فلسفی ج ۲ ص ۳۱.
- ۱۲- پرورش فرزند در عصر دشوار ما ص ۱۴۴.
- ۱۳- کودک ج ۲ ص ۳۴۲.
- ۱۴- تحف العقول - نقل از پیامبر، ۳.
- ۱۵- بحارالانوار ج ۱۰۱ ص ۹۴.
- ۱۶- خانواده و نیازمندیهای کودکان - فصل محبت.
- ۱۷- مربیان بزرگ ص ۲۳۲.
- ۱۸- دبیای شیرین بجه داری ص ۳۹۶.
- ۱۹- روان شناسی مان - صناعی ص ۱۵۷.
- ۲۰- خانواده و نابسامانیهای روانی فصل ۱۲.
- ۲۱- کودک ج ۲ ص ۲۴۵.
- ۲۲- همان منبع ص ۲۶۵.
- ۲۳- پرورش فرزند در عصر دشوار ما ص ۳۰۳.
- ۲۴- تحف العقول - مکارم الاخلاق.
- ۲۵- ما و فرزندان ما ص ۴۰.
- ۲۶- در تربیت راسل ص ۶۹.
- ۲۷- عز و در آمدی ج ۲ ص ۲۹۸.
- ۲۸- کافی ج ۶ ص ۵۱.